

БРАНИМИР ШЋЕПАНОВИЋ

**УСТА ПУНА
ЗЕМЉЕ**

Увијени у грубу вунену ћебад, лежали смо не помјерајући се и ћутећи, као да смо у тој поодмаклој августовској ноћи већ били омамљени опорим мирисом шуме, која нам је кроз одшкринуту шаторско крило, личила на извијену црну змију. У ствари, били смо само уморни и жељни сна.

Седео је у загушљивом купеу путничког воза број 96 и гледао у велику тмину августовске ноћи. Али ништа није видео. У четвртастом, нагављеном окну враћао му се само мутни одраз сопственог лица које је било толико измучено да му је изгледало готово туђе. Ипак се осмехнуо свом измењеном лику. Учинио је то нељубазно и јетко као да се већ подсмевао себи што се после толико година враћа у Црну Гору, упркос сазнању да у њој више нема никога ко би му се обрадовао или га бар препознао. Да је могао у том часу, из помрчине у коју је све потонуло, опет извући неку слику свога детињства, неко ишчезло лице или одавно заборављени глас, можда би лакше појмио своју неочекивану одлуку да умре у завичају. Али ничега није био у стању да се сети. Ништа му се више није одазивало.

Ипак, остали смо још дуго будни иако за то није постојао никакав стварни разлог: нијесмо били ни узбуђени ни забринуте; ништа нас није ни мучило ни држало у ишчекивању. Напротив, у овом дивљем крају, где смо последњих година сваког лета проводили по неколико дана, увек смо успевали да лако заборавимо своје бриге и обавезе, свој свикнути, једнолични живот, сведен на кућу, канцеларију и кафану и да се тако, на известан начин удаљени и од самих себе, препустимо једном готово необјашњивом спокојству. И сада, без сумње није могло бити друкчије. После дугог путовања возом и вишечасовног пешачења по беспућу, најзад смо били на циљу, у том пустом и ненастаљеном пределу, сами и већ преплављени, као модрим бешумним таласом, оним осећањем потпуне смирености која је толико поистовећивала наше мисли и наша расположења да смо обојица, у сваком тренутку, могли лако прозрети и жељу и намеру један другом. Зато смо ваљда сад и ћутали.

Онда је покушао да отвори прозор. Мучио се неколико тренутака пре него што је одустао од те намере и поново се завалио на прљаво и угрејано седиште. Беспомоћно зурећи у тмину, најзад је могао да види како се нека светла у даљини сваки час пале и гасе као да их је какав неодлучни ветар наизменично односио и враћао. Тај приказ, у свакој другој прилици обичан и безначајан, сад изазива у њему нејасну слутњу да то мимо њега, у ствари, промиче читав свет. Та помисао га, зачудо, обрадова. Чак одједном пожелеле да у металном шуму точкова одмах разазна ону тишину која ће доћи после свега, када се све оконча и нестане као да никад ништа није ни постојало. Непомичан и без иједне мисли, очекивао је да га то осећање преплави и да му одмрзне онај притајени грч у једњаку како би затим, сакривен у дну неосветљеног ходника или чак у нужнику воза, могао да се исплаче и тако прочишћен и испражњен, као да је већ прежалио себе или се сасвим измирио са смрћу, навуче на лице маску отупеле равнодушности која би га заштитила од свачије радозналости а нарочито од опаког људског саучешћа. Међутим, колико год да се силио да себе што пре уведе у стање очаја како би га што пре и надвладао - толико га је нешто изнутра, с непојмљивом упорношћу, од тога одвраћало. Осећао је воњ људског зноја и измешане мирисе ужегле саламе, белог лука и ражаног хлеба, а уместо оне опасне и прижељкиване тишине могао је да чује задовољно мљацање својих непознатих сапутника, чији су га безлични гласови и пригушени смех све више мамили да се и сам укључи у њихов развучени и незанимљиви разговор. Онда чак осети и глад и застиде се због тога - ваљда свестан колико је у околностима које се више нису могле избећи тај природни нагон представљао сраман доказ његовог несвесног отпора према сваком покушају да се безусловно суочи са својом страшном истином. Човек који је седео наспрам њега ћутке испружи свој широки и напуњени длан нудећи му комад хлеба и танки колут саламе. Он му се једним неодређеним осмехом захвали

и поче да једе, не осећајући у први мах никакав укус. Затим осети некакву муку и згађен изађе из купеа. На дну ходника отвори прозор и испљуну већ сажвакану храну, гутајући отвореним устима прохладни ветар, који га је, у уједначеним налетима, запљускивао усијаним жишкама и угљеном прашином. Био је то тренутак када више није био у стању да одреди ни колико је времена провео у том возу нити пак да предвиди кад ће стићи у црногорске планине. Готово поверова да су му се одједном све мисли зауставиле. Тек нешто касније схвати да воз стоји на некој малој и запуштеној станици и опази једну снажну сељанку како, претоварена шареним торбама, неспретно трчи поред вагона. Кад промакне испод њега, учини му се да у ваздуху замириса сир и кајмак, али овог пута не осети глад. Више није осећао ништа. Неочекивано испруживши руку ухвати жуту, месингану кваку и лагано, не размишљајући, изађе у помрчину.

Јаков и ја смо још увек ћутали, загледани у једну звезду која је, слична изгубљеној птици, некако споро и неодлучно падала. Падала је право на нас и ваљда нам се обојици чинило да ћемо у истом тренутку кад њена варљива светлост утрне у нашим очима - потонути у сан и празнину.

Раскорачен у црној и растреситој шљаки, могао је да види како један светли мраз пресече небо и намах нестаде, пре него што је успео да га испрати погледом. Окренут непрозирној даљини, која му се, иако ледена и недоступна, некако поверљиво одзивала пригушеним брујањем шина крај његових ногу, изгледао је неспокојан као да је са том већ ишчезлом звездом изгубио нешто важно чега више не може ни да се сети или као да се због нечег кајао. Није знао ни где се налази, нити куда ће да крене, нити шта ће да учини. Знао је само да више никад неће видети она мала црногорска села, у којима је некад патио и био срећан, јер се у том часу - загледан у самог себе као у тамну ноћ - опраштао, без иједне једине сузе, са читавим светом.

Кад смо опет отворили очи, нисмо могли проценити колико смо спавали. Неколико тренутака смо остали нечујни и притајени као да смо у тој готово неприродној тишини августовске ноћи већ били поверовали да смо сами на свету. Онда Јаков одсечним покретом руке сасвим отвори шаторско крило и дубоко уздахну. "О чему размишљаш", шапнух. "Ни о чему", рече он "само чекам да сване". У ствари, већ је свитало: у висинама, небо се све више разређивало и тањило као трошна, сивкаста тканина.

У само свитање, он застаде да предахне. Није знао ни колико је већ пешачио по мраку и беспућу нити где је доспео. Али зато је био сигуран да је добро учинио што је сишао са воза и што је на оној малој и непознатој железничкој станици - док је стајао сам и изгубљен међу шинама, гвозденим бурадима за катран, расутим и распалим дрвеним сандуцима - осетио жељу да побегне у тмину и даљину, што даље од људи и свега онога што би га, макар и за тренутак могло навести да од било кога затражи утеху или помоћ! У тој његовој жељи да одлута далеко и да се одвоји од света док не поверује да му више и не припада - није било ни мржње ни зависти према људима. Хтео је само да се спасе од свих могућих понижења која иначе не би могао избећи - свеједно да ли би сам вапио за нечијим сажалењем или био принуђен да га прихвати. Али отиснувши се у ноћ, с намером да у некој тишини и пустоши умре сам као болесна и беспомоћна животиња, он је са сваким кораком настојао да се привикне на потајну мисао, које се у први мах уплашио и застидео, да би за њега било најбоље ако би могао довољно одважности да сам дигне руку на себе. Стојећи сад, уморан и задихан, у сам освит дана, могао је у даљини да назре неку тамну шуму, а још даље у зубате врхове нека планине, по свему сличне врховима Прекорнице, у којој је још давно, пре

тридесетак година, једне пуне ноћи, први пут помислио на смрт као на избављење. Наравно, тешко је могао поверовати да се сад, вођен неким нагоном, опет вратио у ту планину свог детињства, али је зато био сигуран да ће ону стару зачету мисао најзад и остварити, свеједно да ли ће се обесити о неко високо и усамљено дрво или ће се стрмоглавити у какав бездан који га одувек чека, зјапећи тамо и празнином. Мислећи о свему томе, није осећао ни страх ни очајање. Могло би се чак рећи да је био спокојан и у свему измирен са собом: дубоко је удисао прохладни ваздух и послушкивао како у висини, над њим, певају неке невидљиве птице.

С ногама прекрштеним у трави, седели смо испред шатора, крај миришљаве ватре од сувих борових гранчица и доручковали пржена јаја са сланином. Јели смо полако, уживајући у сваком залагају. Тек пошто смо прогутали и посљедње парчиће хлеба, натопљене машћу, обрисали смо руке о влажну и меку траву и устали да осмотримо околину. Предео који је, управо, пред нашим очима израњао из јутарње измаглице, учини нам се по нечему друкчији него прошлог лета. Према северу се извијала тамнољубичаста нит шуме, а сасвим доле, на супротној страни усталасане и модре падине, налазило се оштро усечено корито реке. Ми смо стајали између реке и шуме, и осврћући се око себе, покушавали да откријемо ту могућу и још невидљиву промену због које, у први мах, нисмо могли да стварну слику тог јединственог и већ добро знаног пејзажа - уклопимо у једну непомућену слику из нашег сећања. Те две слике су се у нечему заиста разликовале. Најзад, угледасмо неког човека и схватисмо да је његово необјашњиво присуство пореметило склад и чистоту тог пустињског краја на који смо се већ били свикли. Тај човек нам је изгледао готово нестваран као разливена, тамна мрља. Онда нам се учини да је сличан неком огромном инсекту. Стајао је недалеко од нас и по његовим заљуљаним раменима, пре него што смо успели и да се запитамо како се ту створио, могли смо закључити да се у том часу нагло зауставио у некој сасвим одређеној кретњи или намери.

Стајао је зачуђен што више није сам и није могао да одвоји поглед од два непозната човека чија су га умашћена лица, испод смешно окићених ловачких шешира, немилосрдно подсећала на оне људе из воза од којих беше побегао, на све људе које није желео да сретне. Онда је скренуо поглед ка њиховим ногама, утонулим у траву, већ прошарану љускама од јаја, смотуљцима новина, празним конзервама, нагорелим тигањем. Поред ловачких пушака и штапова за пецање он опази и један мали транзистор, који још не беше нарушио јутарњу тишину, тако да је могао да чује, или му се то само чинило, чак и њихово уједињено дисање. Већ је осећао жељу да им приђе и затражи им нешто за јело, а затим их и замоли да му покажу пут до првог воза или аутобуса. То осећање, које је поништавало ону његову чврсту одлуку да се суочи са смрћу, било је толико неодрживо да је био сигуран са ће им стварно и прићи ако себе одмах не присили да се окрене и побегне. Распет између те жеље и оног што је знао да мора учинити - он поверова да ће заплакати. Да би надвладао ту своју изненадну слабост брзо је скренуо поглед према небу, и сличан човеку који се моли, усредсредило сву своју пажњу на пепељасте птице, осуте црним пегицама, које су сваки час, као завитлане нагореле каменице, прелетале изнад његове главе и нестајале у ружичастој висини попут дима. Могло се чак учинити и да ужива у том призору. Али он је само прикупљао одлучност да се окрене.

Док нас је он једним неодређеним погледом одмеравао, ни Јаков ни ја нисмо били у стању да изустимо ниједну реч па чак ни да се сетимо било чега што је можда требало учинити. Ваљда смо очекивали да он први прекине заједничко ћутање или неким гестом покуша да нам се приближи и тако унесе бар мало природности у наш неочекивани сусрет. Али он се тада, мимо свих предвиђања, нагло окрену и тргнувши главом као зауздени коњ - ступи низ падину, мрсећи својим дугим и неспретним корацима високу травуљину.

У тренутку кад је потрчао, сунце га пљусну по очима и он готово заслепљен, спотичући се у густој и од јутарње росе још мокрој трави, помисли да она два човека вероватно сад гледају за њим и чуде се шта га је одједном снашло.

Посматрали смо га ћутке, не схватајући шта га је могло навести да тако неурачунљиво прекрши онај одувек поштовани обичај да се људи у оваквој пустоши, при случајном сусрету, макар и на тренутак придруже једни другима. Али нисмо се узбуђивали због тога. Нисмо дошли овамо да склапамо којекаква познанства. А нарочито нас није могао занимати тај човек чије лице, у оних неколико тренутака колико је стајао наспрам нас, нисмо успели чак ни да запамтимо. Зато сам ваљда, гледајући га с леђа како се саплиће и неспретно млатара дугачким рукама, били према њему толико равнодушни да бисмо га сигурно заувек и заборавили да смо се у том часу окренули на другу страну.

Није осећао стид што бежи. Од кад је претпрошле ноћи на београдској клиници, мучен несаницом и досадом, једва забринут што је због болова у стомаку задржан на испитивању, ушао у празну лекарску собу и пуким случајем угледао на неуредном столу своју и с т о р и ј у б о л е с т и која му је са три кратке и хладне латинске речи прорицала за неколико месеци неминовну смрт - стално је од нечега бежао. Истина, више се и не сећа како му је било у том часу. Можда ништа није био у стању ни да осети. Али зна да је, у папучама и пиџами што је отужно заударала на зној и лекове, истрчао у ноћ и стигао до свог малог стана у Бирчаниновој улици, где је, закључан и сам, готово читавог следећег дана покушавао да из очију избрише слику свога тела које се, у мукама и смраду, лагано распада. Узалуд се упињао да заплаче и тако бар сузама замути тај ужасни приказ. Тек кад се сетио својих мртвих родитеља, детињства и завичаја очи су му се на мах пречистиле као да их је обасјала каква лековита светлост. То га је ваљда и подстакло да одмах, првим возом, крене за Црну Гору и у њој потражи утехе и спокојства. Међутим, док је путовао кроз неизмерну и ледену тмину минуле ноћи, окружен људима што су се знојили, јели и певали, неочекивано је појмио да у смрти која је већ била једина његова извесност, мора бити сам, па је, скупивши снагу и одлучност - побегао од света, да би затим, у том дивљем крају при малопређашњем, сасвим случајном сусрету с она два безначајна људска створа, коначно схватио да ће, буде ли икад хтео да се, као прави човек, разрачуна са својом судбином – морати претходно да побегне од свега оног што му је душу још везивало за живот! Тако је сад, замичући низ травнату падину, у ствари, покушавао да побегне од самог себе, са сваким кораком савлађујући искушење да се заустави и врати оној двојици незнанаца за које је био склон да претпостави да их је можда чак и неко провиђење одредило да му некако олакшају тај по свему судећи страшни и последњи дан. Да би истрајао у томе, силио се да мисли само на оно дрво што је израсло за њега и само на онај бездан који га је негде, у даљини, чекао!

Одједном, обузети неким страшним искушењем, обојица појурисмо за њим. Учинили смо то заиста непредвиђено, али у исти мах, као по неком прећутном договору. У том нашем, на први поглед, чудном поступку – није било никакве друге побуде осим жеље да му дамо до знања да је глупо и излишно што бежи од нас, кад већ може, ако је у каквој невољи, да нам се обрати и за помоћ. Намере су нам дакле биле поштене. Хтели смо да га спречимо да испадне до краја јадан и смешан. Самим тим, наравно, желели смо и да умиримо своју савест, јер нимало није годила помисао да смо га нас двојица, макар и нехотице, навели да се тако недолучно понаша.

А кад се, сасвим случајно и не предосећајући ништа, осврнуо иза себе – спазио је ону двојицу како трче за ним. Помислио је да су га очи, надражене прејаким светлошћу, превариле и две обичне, покретне сенке оживеле у људске фигуре.

Осврнуо се зато још једном да се ослободи тог мучног утиска. И трчао је, готово искренуте главе, све док се није уверио да га она два човека на извесној удаљености заиста прате.

Нисмо се усуђивали да му довикнемо да стане и не прави спрдњу ни из чега, јер смо знали да би га наша вика још више застрашила: какав се већ неурачунљив показао, могао би помислити да му претимо или покушавамо да га на тај начин преваримо. Зато смо га и јурили ћутке, упињући се да смањимо растојање које је између нас и њега већ износило више од хиљаду метара. Ипак, у једном тренутку Јаков предложи да одустанемо. "Нек иде с милим богом", рече, "шта ће нам све ово?!" "Чекај", успротивих се ја, "бржи смо од њега – ускоро ћемо отклонити читав овај глупи неспоразум!"

Узалуд се питао ко су ти људи. По њиховим оделима, шеширима, пушкама, прибору за пецање и шатору, могао је само претпоставити да су ловци или излетници. Али то једноставно и логично откриће није га задовољило. Занимала га је суштина њихових бића. Желео је да проникне у њихова осећања у том часу док су га управо јурили, иако за то нису имали никаквог разлога, без обзира на то шта су у оном малопређашњем сусрету могли да закључе о њему. Одговора на све то, међутим, није било и он, готово ожалошћен, потрча још брже.

Али бежао нам је све брже, нагињући се телом унапред, као да га је нека чудесна сила, јача од страха, гурала у леђа, не дајући му да се осврне, застане или усправи. А кад се, у једном часу, ипак усправио у свој својој висини – ми опазисмо како његов велики и светли шешир што га је левом руком придржавао да му не падне са главе, одједном, ухваћен косим и блештавим млазевима сунца, букну као пламени ореол тако да се готово нисмо могли отети утиску да ће тај смешни човек, настави ли само да и даље трчи усправно, ускоро запалити ону високу папрат којој се све више примичао.

Неочекивано га обузе мисао да су она двојица, можда, на његовом лицу открили – шта смера и у шта се упушта. Суочен са том могућношћу, све више је веровао у оправданост свог малопређашњег поступка. Ти непознати људи, чијих лица више није могао ни да се сети, сад су представљали опасност од које је морао утећи. Није смео дозволити да га стигну и на било који начин поколебају и одврате или чак спрече да учини оно што је наумио.

Затим нам се учини да трчи некако спорије. По томе смо могли закључити да је уморан, али његова тамна и висока појава одавала је неку чудну опуштеност, као да је био сигуран да га не можемо стићи или као да је чак био заборавио на нас. У сваком случају, више нам није изгледало да се нечег плаши, а најмање смо могли поверовати да се плашио мене и Јакова, што је значило да ни сви они разлози који су нас били повукли за њим више нису постојали. Могли смо одмах да се вратимо до нашег шатора, узмемо штапове за пецање и спустимо се на реку. Али Јаков се одједном досети да тај човек уопште и не бежи, већ напротив, неког гони. "Али кога?!" зачудих се ја. "Свеједно кога: неког ретког лептира или човека, зар је то важно!" Уверавао сам га да је то немогуће, али он није одустајао од своје претпоставке. Ипак, сложили смо се бар у томе да тај човек, у тамном, готово свечаном оделу и великом, светлом шеширу - није ни ловац, ни планинар, ни излетник. Исто тако, пошто није имао никаквог пртљага, па чак

ни најобичније торбе или кошобрана, могли смо закључити да није био ни неки случајно залутали путник. Шта је онда био? Како се онако необјашњиво створио крај нашег шатора и због чега је сад бежао ако га није било страх од мене и Јакова? Та питања су нас обојицу мучила. Сваки час смо застајали да ухватимо дах и о свему томе измењамо мисли. "А шта ако је неки одбегли робијаш или убица који овде тражи уточиште; или још горе - ако је неки манијак, војни дезертер или шпијун који смера да се некако пребаци преко границе!" "Причаш којешта", насмејаш се ја, "јер добро знаш да би свако у том случају прво скренуо према шуми и планини". "У праву си" уздахну Јаков, "он још увек трчи право као да је слеп". Ћутао је затим неколико тренутака као да о нечему размишља. Затим рече: "Који му је, онда, ђаво, ваљда није луд?!" "Никад се не зна", рекох ја, "можда је и луд, а можда је због нечег и неизмерно срећан па на тај начин покушава да се ослободи прејаког осећања што га гуши! Уосталом када га стигнемо - сазнаћемо шта му је!" Јаков је, међутим, и даље сматрао да га не треба гонити, али ја сам био упоран: "Зар би могао да одустанеш? Зар је могуће да те не занима шта се дешава са њим?" подстицао сам и себе и њега.

Упркос свему, осећао је жељу да се заустави и одмах задовољи своју радозналост: ако му сами не објасне шта их је спопало, лепо ће их упитати с којим правом се утрпавају у његов живот, односно његову смрт.

Сад смо га, дакле, јурили из најобичније радозналости. Сматрали смо: ако он има право да без икаквог разлога бежи од нас, онда и ми имамо право да га на исти начин гонимо; ако се он својим чудним понашањем не устручава да нас учини радозналим, онда се ни ми нећемо устручавати да ту радозналост задовољимо. Зато смо га и даље упорно следили по широком и заталасаном трагу тамножуте и шуштаве папрати, која нам је, досезајући местимично и висину наших рамена прскала лица прозрочним и миришљавим капљицама јутарње росе. Али као да је осећао да нећемо лако одустати од намере да га стигнемо, он се лагано заустави и окрену према нама. Више зачуђени него обрадовани тим преокретом, трчали смо још неко време пуном снагом.

Стајао је и чекао их. Дисао је тешко, а зној му је нагризао лице, пожутело од налепљеног цветног полена. Ипак није био узбуђен нити је, гледајући их како му се примичу жестоко размахујући рукама по високој папрати као да косе или пливају, мислио о ономе што би се у следећем тренутку могло десити.

Већ смо могли опазити како подиже леву руку изнад главе и помера шешир на затиљак, откривајући тим покретом високо, од зноја усијано чело, а онда обе руке укршта на грудима као човек који је спреман да се одлучно суочи са свим оним што може да наиђе. Јадник! Па наилазили смо само Јаков и ја. А ми му нисмо желели никакво зло. Хтели смо само да га запитамо шта му је, да ли му се нешто лоше десило и да ли смо му због нечег потребни. Ако му је можда све било потаман - оставићемо га да иде с милим богом. Да бисмо га у то заиста уверили, зауставили смо се на неких десетак метара од њега како би из тога одмах закључио колико смо обојица чак и у својој оправданој радозналости - пре свега увиђавни и смерни.

И гледао их је као да их не види, као да су били само делић пејзажа на којем је одмарао очи.

Ипак, осећали смо да би му требало одмах прићи - пре него што тај тренутак, набијен заједничким ћутањем, прерасте у нешто још мучније и неприродније. Али, као да смо били хипнотисани његовим одсутним и безличним погледом - нисмо се помицали.

У ствари, испитујући им огрубела и незанимљива лица, покушавао је да се досети шта их је још држало у месту. Ако су се до малопре онолико упињали да га стигну - онда није могао поверовати да их је сада било какав обзир спречавао да му приђу, као што је искључивао могућност да су, онако снажни и наоружани ловачким пушкама, из неке опрезности или страха зазирали да пређу и тих двадесетак корака до њега.

Да смо на његовом лицу могли открити радозналост или страх или радост или бол - можда би нам било мање нелагодно да му приђемо. Али то лице нам је личило на залеђену, белу маску иза које нема ничег осим празнине; ниједне мисли да је оживи, никаквог осећања да јој поврати изгубљену боју. Чак се није померао нити било чиме одавао утисак да ће то икад више учинити.

Онда ко зна каквим чулом осети да између њега и та два човека постоји нека чудна и можда већ нераскидива веза. Није знао шта би то могло бити и ваљда је зато у чистом небу, као у каквом бескрајном огледалу, дуго настојао да измами неки далеки и тамни блесак свога сећања који би му помогао да схвати или бар назре смисао те могуће везе. Али његов поглед, изгубљен у прозрачној висини августовског поднева, откри само једну усамљену птицу, исувише стварну да би му личила на било какво претсказање.

Најзад опазисмо како му се руке опустише низ тело, а поглед, што му је малопре одлутао у даљину, опет врати на нас. У том погледу сад смо могли да разазнамо и мало дрскости и мало подсмеха, а можда чак и извесног презира који нисмо заслуживали. "Замисли, он пиша", шапну Јаков. "Понаша се као да нисмо ту, као да нас и нема!" "Напротив", рекох, "он нас тако изазива: покушава да нас увреди или исмеје!"

Учини му се затим да су им лица већ постала лукава и подла. Због тога се ваљда и она његова жеља да им утекне, без обзира какве су им намере биле, наједном претвори у гађење и одвратност према свему на шта су га ти људи - својим потуљеним изгледом, уједначеним и брзим дисањем и неком непојмљивом глађу у очима - могли да подсети. У ствари, обојица га подсетише на уплашене и опрезне хијене које су нањушиле његову смрт. Гледао их је неколико тренутака не знајући шта да чини, јер више није веровао да им може утећи.

И као да је осетио да ћемо му ипак прићи - он опет поче да бежи. Само сад је бежао према шуми, одскачући од тла складно и брзо као каква животиња.

Дахћући и посрћући од умора, узда се да му је преостало довољно снаге да се домогне оне устрептале, љубичасте шуме у којој им више не би пружио прилику да му се приближе!

Ми смо тек сад имали прави разлог да га јуримо. И учинили смо то одмах, без имало колебања : на то нас више није покретала она смешна радозналост, већ најобичнији инат. Хтели смо да му покажемо да није ни бржи, ни дрскији, ни храбрији од нас. Коначно, хтели смо да му што пре ускратимо и сваку могућност да нас - вређа.

Кад се осврнуо да провери да ли га поново гоне, учинише му се и виши и снажнији па чак и бржи него што је сматрао да су то одиста били и то ваљда због тога што су сад уместо о раменима, пушке држали у рукама, са цевима упереним према њему. Трчао је неколико тренутака - очекујучи пуцањ. Онда се пови мало унапред: шешир му склизну с главе и остаде да лебди у ваздуху као бели лептир. Гологлав и голорук, он напрегну снагу. Али није то учинио из страха, јер му је било свеједно да ли ће да пуцају: ионако је желео да умре. Сад је покушавао да им утекне само зато што су се они толико упињали да га стигну као да на то имају чак и неко право. Хтео је да им то право ускрати. За инат!

На жалост, био нам је опет толико измакао да га је било немогуће стићи до шуме. Помишљали смо, истина, да га пуцајући у вис зауставимо, али смо одмах одустали од те намере. Знали смо: ако поверује да му је чак и живот угрожен - потрчаће још брже. Шта нам је онда преостајало? Да чекамо да се спотакне и сломи ногу? Или да се сруши од умора? Не! Таквом чуду се ипак нисмо надали. Нисмо више били у стању ни да се зауставимо, без обзира што смо предосећали да ћемо, уколико и даље будемо истеривали инат са њим, чак и у сопственим очима - испасти смешни.

"Боже, дај ми снаге да стигнем до шуме", мислио је. "У тој шуми је моје спасење!"

Тада угледасмо једног чобанина који, зачудо, на себи није имао кожух нити у руци штап. Изгледало је да нема ни пса, а из његовог малог стада острижених оваца није се чуо ни чактар. Стајао је, не померајући се, као да ни бегунац ни ми нисмо побуђивали у њему никакву радозналост. Учини нам се да је сасвим потонуо у своју већ свикнуту равнодушност, у своје пусто и празно спокојство. У сваком случају, посматрао нас је, усправан и нем, као да још не схвата шта се одиста дешава или као да не жели да то икад схвати. Иако смо већ били изгубили наду да ће нам се придружити, Јаков и ја ипак завикасмо: "Држи га!" "Хватај га!" "Не дај му да уђе у шуму!" Чобанин је, међутим, и даље стајао као да му наше запомагање и није допирало до свести. Онда неочекивано, на нашу радост, удари у тутањ пресецајући укосом човеку што је бежао од нас - прилаз према шуми.

На домаку шуме, опет се осврнуо и спазио како му се са стране примиче неки трећи човек. Иако није био наоружан, изгледао му је чак опаснији од оне двојице: витлајући рукама изнад главе и урлајући скидано као да јауче, недвосмислено је показивао колико је разјарен. Скрећући мало улево, да му не пресеке пут ка шуми, он се запита шта му је: зашто се придружио оној двојици и због чега је с толико гнева покушавао да га стигне. Да ли је можда закључио да је он, самим тим што бежи, због нечег крив? Да ли је уопште ишта успео да закључи или је то оставио за касније. Но свеједно - без обзира шта је од свега тога могло бити истина - тај трећи човек у његовој свести неочекивано дозвољава сву страхотну суштину оне претње која се већ дуго надносила над њим. Заправо, тек сада, он читавим својим бићем схвати: ако се већ помирио с мишљу да му нема спаса не сме му бити свеједно како ће умрети; не сме дозволити да под ногама оних острвљених људи, у болу и сузама, понижен као пас - буде лишен чак и једине утехе да је сам одабрао место, чак и начин свог краја; не сме никоме пружити могућност да упрља последњи тренутак његовог живота; мора сачувати достојанство своје смрти; мора бити потпуно сам да би се смирен, спокојан,

чиста ума и чиста срца, опростио са васколиким светом; из тог немилостивог и чудесног света који никад ваљано није ни упознао - мора отићи с љубављу, а не с мржњом! Мислећи о свему томе, трчао је све брже, јер снагу више није црпео из оног малопређашњег ината, већ из најдубљег и најлепшег очајања што га је икад осетио.

Узалуд смо се сва тројица упињали: онај кога смо гонили, одједном као гуштер нестаде у густом и устрепталом дрвећу. Постиђени и беспомоћни могли смо само да се зауставимо и да га се манемо! Јаков и ја бисмо сигурно то и учинили, али онај чобанин поче да нас уверава како у тој шуми познаје свако шупље стабло, сваку пећиницу, сваки лишај. Тврдио је чак да у њој лако може открити и сову и лисицу па ће тим пре, још лакше, нањушити и оног финог господина који му је пролетос намерно убио пса вучјака и после тога му за длаку утекао! Јаков и ја се само погледасмо и без речи кренусмо за узбуђеним чобанином, уверени да савест оног кога тражимо - оптерећује ваљда и нешто страшније од убиства једног обичног пса. Уосталом, без обзира на то какав је стварно био, тај човек је и мени и Јакову дуговао извесна објашњења. Ми смо наиме, као доброћудни и поштени људи, увек били склони да се сваком у невољи нађемо а у добру измакнемо, наравно, под условом да нас нико не вређа или потцењује. Он је, међутим, безразложним бежањем од нас, недвосмислено исказао колико се ужасава нашег изгледа као да смо обојица малтене били неке ругобе или чудовишта, чиме нас је, разуме се, неопростиво увредио, као што је и касније, кад се зауставио да нас сачека и изазовно се испиша пред нашим очима, успео је и да нас понизи, да би нас после свега, сад, сакривен ту негде у густишу - вероватно злобно исмејавао. Зато смо сада и били нестрпљиви и обузети готово грозничавим ишчекивањем да нас изоштрени, псећи њух чобанина, који нас је већ предводио, што пре изведе на његов траг како бисмо му, без имало двоумљења, показали у какву се запетљану игру упустио.

Најзад је био сам. Сакривен иза једног стабла, послушкивао је неколико тренутака њихове неразумљиве гласове. Онда се заљуљао и склизнуо на колена. Али није дуго остао у том положају већ је потрбушке легао на земљу и уздрхталих рамена чекао да се смири, с лицем загњуреним у влажну, сунђерасту маховину. Затим се лагано превалио на леђа и загледао у широку крошњу златолисне букве, покушавајући да се сети њеног латинског имена. Међутим, иако га је та жеља готово узбудила, није могао да из сећања издвоји ту кратку реч. Поверова да је можда наишао тренутак када се све заборавља и уплаши се да ће заборавити чак и своју намеру, коју је сад био у прилици да спроведе по својој вољи. Требало је само да се успентра уз неку дебљу грану, која ће издржати његових осамдесет три килограма тежине. Знао је такође, ако то не учини одмах - пре него што га она тројица пронађу - да ће умрети као пас. Ипак, није се ни помакнуо. Лежао је и даље, испружен и притајен у себи, као да се још нечему надао или као да је очекивао да ће се нешто непредвиђено десити. Онда му у свести лагано исплива оно латинско име што га је малопре тражио и он га радосно, као да му се ток часа остварује последња жеља, изговори, а да и није помакнуо осушене усне: Ф А Г У С!

Завирујући, заједно са чобанином, у влажне рупчаге, у густе букове шуме, у високу травуљину што је расла између сасушених пањева, препознавали смо мирисе смоле, труда, трулог лишћа и маховине. Али мирис нашег бегунца нисмо били у стању да нањушимо.

Придигао се на лактове и по сликовитим, расточеним сенкама покушао да одреди колико већ лежи испод златолисне крошње што му је заклањала небо. Али, иако се одмах уверио да се ниједна сенка није померила чак ни за милиметар, није се могао отети утиску да је већ дуго остао на том прохладном месту. Сада је могао да чује хаотично дозивање

птица и да сасвим јасно наслути како читава шума спокојно и дубоко дише. Осећао је да му низ тело наилази снага и да му свест, до малопре утонула у летаргичну празнину, почиње све брже да пулсира, ваљда задивљена оном неоспорном чињеницом да му се један једини тренутак, у којем се ништа није десило, учинио и дуг и неизмерљив као да је малтене био бескрајан. Осмехну се. Знао је да је тај малопређашњи утисак произишао из оног варљивог осећања према времену које се увек одсликава у складу са људским стањем. Знао је, према томе, да тренутак бола увек дуже траје од тренутка радости. Ипак се питао да ли би, у случају да се предомисли и одлучи да живи колико му је и суђено, та чудна законитост важила је и за њега: да ли би му преостало време, као и свака патња, изгледало заиста дуже или би му, напротив, пред сазнањем да се све брже отапа и смањује као комадић леда на врелом длану - минуло учас као последња илузија. Свеједно, хтео је бар да израчуна колико му стварног времена још остаје. Рачунао је полако, претварајући дане у сате, сате у минуте, а на крају је све то помножио и закључио да ће му, ако буде живео још деведесет дана, остати још 2160 сати или 129.600 минута у шта није убрајао данашњи дан, који је, по свему судећи, био већ улудно страћен. Учини му се затим да то и није тако мало, наравно под условом да сваки од тих тренутака проживи пуним дахом, као да му сваки заиста пружа и једину могућност да последњи пут у свом животу осети нешто лепо и учини нешто значајно.

Затим нам се прикључио и шумар. Али учинио је то на чудан начин. Прикрао нам се бешумно, с леђа, и рекао: "Онај кога тражите - сад је у мојој надлежности!" Пре него што намс је смисао тих речи и доспео до свести, тргли смо се од његовог гласа и окренули се : стајао је наочит и надмен и смешкао се, ваљда свестан да нас је изненадио својим присуством и својом дрскошћу. Затим је поновио: "Онај човек - припада само мени!" "Како вама?" "Промуца Јаков. "Хоћете ли да нам то разјасните?" "Па то је бар јасно : ја сам у овој шуми задужен за флору и фауну, то јест за читав биљни и животињски свет!" "Али нисте задужени за људе, па према томе немате никаквих права да заштитите оног кога тражимо", рекох ја. "Па ја, богме, и немам намеру да га штитим", поверљиво шапну шумар: "Напротив: хтео бих да га први шчепам за врат!" Јаков и ја се на то одлучно успротивисмо. Сматрали смо да нашег бегунца нико не може ни присвајати ни преотимати, јер смо га ми гонили читаво јутро до те проклете шуме у којој се, на жалост, сакрио. Шумар нас тада упита шта нам је тај човек учинио. Ми смо ћутали и не помишљајући да му објашњавамо све оне разлоге и околности који су нас померили из једног чудесног спокојства и довели нас у ово стање необјашњиве грозничавости коју, изгледа, нећемо успети да надвладамо док се не дочепамо оног кујиног сина. "Значи, у питању је нека тајна", искези се он. "Није никаква тајна, али немамо намеру да вам се сад исповедамо", рекох. Шумар на то ништа не одговори. Пушио је неколико тренутака, затворених очију. Затсим се с напором осмехну и исприча нам да му је онај човек, кога је малопре видео како се скрива иза једне букве, прошле године, у јесен, украо пушку тако да је био принуђен да се грдно задужи како би купио другу, пошто у шумском газдинству од срамоте није смео да призна да га је на спавању разоружао један обичан лопов коме би он кад га данас ухвати, уколико му не врати његову двоцевку или му је на неки други начин не измири - могао чак и голим рукама да ишчупа срце! Надвикујући се са чобанином, који је такође спомињао накнаду за свога вучјака, Јаков и ја одлучно опомену смо гневног шумара да се не шали, јер с оним човеком, док још има срце, нас двојица морамо изравнати неке личне и неодложне рачуне, те му због тога предложисмо да не губимо време у узалудној препирци већ да одмах, док још, можда, није касно - заједнички шчепамо ђавола за рогове. Шумар се, зачудо, сложи с нама, али сниженим, готово леденим гласом постави и услов да од сада он буде - вођа!

Усправио се и руком додирнуо најнижу грану златолисне букве о коју више није намеравао да се обеси. Ипак је био неодлучан да ли да сакривен у тој великој крошњи сачека ноћ или да се одмах врати на ону железничку станицу. Већ је осећао како се његово тачно

израчунато време осипа као песак и знао је да ће морати да сваки тренутак што му је преостајао испланира и испуни нечим због чега би вредело живети. Али, ето, није се више померао као да није био у стању да поверује у смисао и значај свог изненадног преображаја. Стајао је дуго и ослушкивао неки неразумљиви глас у себи све док није појмио да тај глас, у ствари, и не припада њему. Био је то неки чудан шум, сличан подрхтавању металног лишћа или хропцу неке животиње, уколико није представљао опасност и пригушени шапат његових прогонитеља. Од те помисли га обузе страх, те насумице појури ка средини шуме.

Тек кад прихватисмо тај смешни услов, шумар нас, корачајући нечујно, одведе до једне усамљене букве испод које на жалост, затекосмо само уваљано тло, разгнута, влажно лишће, почупану маховину и једну свилену, црну кравату бесмислено везану у чвор са танким, кожним каишем. Али уместо да се бар мало забрине што нам је бегунац одатле већ одмаглио, наш вођа се готово надмоћно осмехну и изви главу као јелен. Тако непомичан, затворених очију, покушавао је да у тихом и тајанственом брујању дрвећа чије су се раскошне крошње, иако није било нимало ветра, необјашњиво комешале, разазна и ухвати какав шум или мирис који би нас одвео на траг оном човеку до кога нам је свима било веома стало. Затим, кад смо најмање очекивали да ће нас обрадовати, он се тргну и потрча ка средини шуме. Следећи га у стопу, мислили смо да се шумар само прави важан све док нисмо, између глатких и све гушћих стабала, угледали како она тамна и висока прилика посрће као усплахирена животиња наизмак снаге.

Док су му ноге до чланака тонеле у меку и влажну наслагу лишћа, мислио је да храмље. Онда се досети да је негде изгубио десну ципелу и осврнуо се да је погледом потражи. Истога часа, угледа између високих стабала четири повијене људске прилике. У први мах није ни схватио да се то број његових гонилаца повећао. Али кад му свест у следећем тренутку прихвати ту просту и очигледну чињеницу, он поверова да неће утећи тим људима нити икада више изаћи из те страшне шуме! Свеједно, и даље је бежао осећајући како онај малопређашњи страх расте у њему сразмерно већ пробуђеној и све јачој жељи за животом. У једном тренутку чак, не заустављајући се, наглим и неспретним покретом руке, он стргну и леву ципелу и одједном потрча брже и лакше.

На жалост, тешко смо успевали да га пратимо, јер је трчао све брже, скрећући час лево, час десно - да нам завара траг.

Сад му се чинило да трчи у круг, јер је већ био изгубио сваки појам и о простору и о времену. У свеопштој и неприродној тишини, читава шума му је изгледала хладна и непомична, као да је била изрезана од тамножутог бакра, тако да више није био у стању да чује ни сопствени дах а камоли неку птицу или шум лишћа у крошњама.

И стварно, успео је на крају да нам се изгуби у тој шуми која је, у устрепталој светлости августовског поподнева, брујала од распеваних хорова птица и безброј тајанствених звукова као да је, на тај начин, исказивла своју радост што је могла да му пружи уточиште или можда чак и спасење.

Вртећи се у том кругу зачаране тмине и тишине, учини му се да је свуда око њега она иста аветињска шума у коју је давно, једне пуне ноћи свога детињства, био побегао са катуна Прекорнице и мада више није памтио да ли је тада био нешто скривио или је само веровао да је крив - као што, уосталом, ни сад не зна каква га кривица везује с онима што га

данас тако упорно гоне - добро се сећао да се у тој далекој ноћи више бојао од људи него од вукова чиме се једино и може објаснити зашто се није одазвао отегнутом запомагању својих рођака, који су га с упаљеним лучевима тражили по планини преклињући га да се врати, већ - трпећи умор, глад, студен и ужас од продорног завијања вукова - остао до зоре загледан у онај највећи, бели врх Прекорнице, опчињен мишљу да на њему, испод самог светлуцавог небеског сача, потражи сигурност и ослободи се свога страха. Мислећи сад о томе, тај нестварни и бели врх му одједном, као из магле, поново искрсну пред очима и намах му потврди малопређашњи утисак да се још увек налази у оној леденој шуми свога детињства.

Тражили смо га дуго, и по свему судећи, безнадежно, страдајући од трња, чичкова и коприва, упадајући у мравњаке и камене шкрипове, обрасле високом папрати. Шибале су нас ниске гране по очима и уједале нас пчеле. Били смо изгребани, мокри од траве и упрљани земљом и због свега тога, наравно, озлојеђени на оног кујиног сина коме смо сви гласно поручивали да ће се, кад нам допадне шака, горко покајати што нас је икад срео.

Одједном, он посрну, осетивши у очима бол од засењујуће светлости августовског поподнева и широког простора заталасане висоравни. Ипак се усправи и некако сабра кораке, а изнад чела наднесе леви длан да се заштити од прејаког сунца и трепељиве даљине.

Излазећи из шуме, угледасмо га поново: замицао је низ равну и зелену висораван. Иако је био далеко испред нас, могли смо га опазити како се љуља и заноси као да је био пијан или већ сасвим посустао од умора, мада смо најпре могли закључити да је луд што је изишао на ту несагледиву чистину на којој није имао никаквих изгледа да нам умакне.

Међутим, колико год да је осећао радост и олакшање што се ишчупао из оне хладне и мртве шуме, није знао како ће успети да претекне сунце нити да ли ће моћи да савлада ту неизмерну даљину испред себе.

Јер, сви смо се већ били толико ражестили да се, без имало претеривања, могло претпоставити да нам на тој чистој висоравни више не би умакла ни најбржа зверчица, а камоли један неспретни и посустали човек.

Више се није освртао да провери колико га људи прогони и да ли су му се сувише примакли, јер је знао да би га очи, у блеску усијаног дана, сигурно превариле. Бежао је право, кроз густу и меку траву која га је чудесно привлачила да се баци у њу као у заталасану воду, не би ли тако, испружен и непокретан, потонуо као камен! Та жеља га је одједном толико обузела да је чак мислио да јој неће одолети, иако је био свестан да више не сме стати нити дозволити оним људима да му се приближе. "Ако не можеш да издржиш", рече себи, "онда покушај да пронађеш снагу мислећи на нешто важно! Мисли на оно због чега си се одлучио да живиш!"

Опазисмо затим како упоредо са нама трче и неки људи чије присуство нисмо били у стању да објаснимо. Могли смо, истина, претпоставити да су то гости неког оближњег планинског одмаралишта или какви докони излетници који нису одолели примамљивом искушењу да и сами узму учешћа у једној узбудљивој и на изглед неизвесној трци. Наравно,

ништа нас није спречавало да их упитамо ко су и због чега су нам се придружили. Али ипак то нисмо учинили: ако смо већ сви гонили истог човека, зар је онда имало неког значаја шта нас је удружило против њега!

Једним погледом, враћеним унатраг, у прошлост, покушавао је да се ухвати за нешто што би му сад дало воље и снаге да издржи. Али узалуд се напрезао: није имао сина који ће продужити његову крв; није имао жену која ће за њим заплакати; није имао, чак ни после петнаест година упорног истраживања, ону хемијску формулу која би сачувала траг о његовом постојању! Учини му се, одједном, да иза себе оставља само пустош и празнину из које није у стању да дозове ниједан приказ, ниједно лице, ниједан глас, никакав мирис, ништа од свега онога што би га сад уверило да је стварно и живео. С рукама испруженим ка тој љубичастој даљини коју није могао ни погледом да дохвати – он неочекивано загрца: гутао је своје сузе, измешане са знојем и отежале од жутог полена што је, осипајући се са изгаженог цвећа, лебдео над њим, у висини, као рој усијаних мушица. Али у том тужном часу свог преображаја ни сам није знао да ли плаче зато што му се у животу све било измакло и прохујало мимо њега, као да није умео или није хтео да живи, или се тим изненадним, неконтролисаним плачем, у ствари, већ мирио са сазнањем да у тих преосталих и тричавих 2160 сати неће успети да надокнади ништа од свега онога што је за минутих тридесет седам година пропустио да доживи.

Ускоро се уверисмо да су нам се ти сметењаци прикључили из сасвим других разлога. Наиме, један од њих изненада завика: "Ја више нећу да бежим! Нисам крив!" Његови пријатељи се сјатише око њега, уверавајући га да ни они нису ни за шта криви, али, ето, беже јер морају, што значи да ни он не треба да се тако лакомислено издваја и излаже којекаквим опасностима. Ми смо их посматрали са стране и смејали се њиховој заблуди. Онда Јаков рече: "Па ни ми не бежимо, већ некога јуримо!" Они се загледаше у правцу куда је Јаков био испружио своју дугу руку и лица им се намах разведрише. Затим почеше да се распитују шта нам је учинио онај човек у даљини и шта смо наумили да му урадимо кад га стигнемо. Ми смо, разуме се, ћутали. Али пошто су нас и даље упорно салетали, ја планух: "А што се то вас, до ђавола, тиче?!" "Опростите, али ако већ некога гонимо, хоћемо да знамо и шта је скривио", рече онај што је тврдио за себе да није крив. "А ко каже да ћемо вам дозволити да га гоните", искези се шумар. Они се издвојише у страну и почеше да се шапатам нешто договарају. Најзад, један од њих, одлучно рече: "Ипак ћемо га и ми мало гонити, јер то не може нико да нам забрани". "Али шта ви имате против њега?" рекох. "Е, то је наша лична ствар", испрси се онај најмањи међу њима, "нисмо обавезни да вам полажемо рачуне, зар не?!"

Онда помисли да можда и није све изгубљено за њега: ако сваки следећи тренутак буде проживео пуним дахом као да му је једини и последњи – можда ће на крају поверовати да је живео чак и колико треба!

И тако смо га сад гонили сви заједно. Али, пошто је он, бежећи право и не осврћући се више на нас, неким чудом ипак успевао да одржи већ стечено растојање – изгледали смо и самима себи прилично смешни и јадни: сунце нас је тукло у чела, зној нам се увлачио у очи, од умора и жеђи већ смо и посртали. Можда смо због тога, одједном, почели и да га псујемо, називајући га свакојаким, погрдним именима и засипајући га најцрњим клетвама, које су недвосмислено откривале нашу спремност да ћемо се с њим кад-тад обрачунати без имало милости.

Ипак није знао шта ће још моћи да учини да би у то поверовао: хоће ли пронаћи оно, можда непостојеће, хемијско једињење због којег је страћио читаву своју младост; хоће ли стићи да упозна све оне далеке градове, планине и мора за којима је одувек чезнуо, одлажући путовање за неко друго време и бољу прилику; хоће ли у све краћим, преосталим ноћима изљубити све оне жене које, затворен у својој лабораторији, није успео чак ни да пожели; хоће ли моћи да се узбуди над свим оним призорима који су га увек остављали равнодушним; хоће ли умети да у свему ономе што целог живота није ни примећивао – одједном пронађе лепоту у којој ће уживати; хоће ли за то кратко време моћи да пати и буде срећан онолико колико је потребно да би поверовао да је стварно проживео свој људски век?!

Али, каскајући беспомоћно за њим, већ смо страховали да га нећемо ни стићи, јер је заиста трчао брже од нас и сваког тренутка нам се све више удаљавао, као да га је негде у даљини, на крају те пожутеле висоравни, чекало нешто за чим је очајнички жудео. Зар нам је онда преостајало нешто друго осим да га мрзимо? Наравно, мрзећи га, у први мах нисмо ни слутили да је то снажно и чудесно осећање, које нас је одређивало према њему, већ избрисало све разлике у побудама због којих смо га дотле гонили, тако да смо ускоро, зближени и некако у свему поистовећени, чак и спољним изгледом – личили један на другога: мокри од зноја, искривљених лица, повијени унапред, трчали смо истим ритмом и дисали истим дахом, као чопор измучених паса којима само јарост и мржња одржавају снагу.

Док је тражио одговор на сва та питања, читав живот му се – из сопствене смрти у коју је био загледан као у тамно огледало – одједном, са застрашујућом јасноћом одрази и попут једва измакнуте слике, погрешних линија и неусаглашених боја, заигра пред очима, откривајући му неочекивано да је смисао људског постојања, пре свега, садржан у љубави и лепоти, дакле у свему ономе чега на тој већ избледелој и ружној слици његовог живота није ни било. Узбуђен открићем те чудесне и једноставне тајне, која му је увек измицала, учини му се да се читав предео око њега нагло мења: зубати и црни врхови планине, постајали су све прозачнији и већ су се, попут расточених сенки, утапали у паперјасту, намрешкани свод неба; оштра травуљина, која му је до малопре саплитала ноге, била је све мекша и све плавлја; читава та усталасана висораван већ му је личила на море! Међутим, није био зачуђен том свеопштом променом. Знао је да се сад у њему све прелама друкчије, јер је већ био у стању да у свему пронађе ону скривену лепоту света којем је припадао и да према свему што му је припадало осети љубав. И већ је веровао да ће успети да превари своју судбину. Зато је, ваљда, и трчао све брже, свестан да га у тој бесомучној јурњави више не одржава ни страх ни очајање већ само та устрептала мисао о могућности стварног спасења, мисао од које се све више заносио и посртао, осећајући како му се у грудима шири неки пламени талас и почине да му изгара читаво тело наглом и необјашњивом жудњом за морем!

У ствари, та наша мржња према њему била је равна најлепшој и најстрашнијој жудњи.

Жудео је у том часу: за неодгонетљивим хуком таласа који се разбацују о обалу; за смирујућим тишинама бонаце; за оним усијаним данима када се на потамнелом камењу отапају лишајеви, а са презрелих, испуцалих смокава цеди шећерна слуз; жудео је за оним повишеним, готово болним певањем невидљивих зрикаваца; за опорим и раздражујућим мирисима соли, катрана, препржене рибе, исушених алги, јода, црног вина, загорелог маслиновог уља; жудео је за стишаним ноћима испод ниског неба које, попут сребрнастог звона, светли у недрима пучине; жудео је за неком пустом плажом Југа, крај Будве, на којој ће, испружен у врелом песку, лежати сам, непомичан и омамљен свим што постоји као да

све и постоји због њега; и жудео је, готово очајнички, за успаљеним, бестидним телом неке жене, у чију ће утробу, изгладнелу од сунца и чекања, читав потонути, заборављајући на смрт и на време!

Жудели смо да га што пре стигнемо и за све већ истрпљене муке и невоље које су нас још пратиле - што суровије казнимо. У тој неодољивој жудњи, нисмо се могли уздржати да му кратким, искиданим повицима и уздрхталим крицима, које он, на жалост, није могао чути - не обећамо: да ћемо га изгазити као змију док му свака крпица не отпадне са тела, а кожа као чивит не поплави; да ћемо му почупати нокте и повадити зубе; да ћемо му уста напунити земљом, да ћемо му испљувати у очи; и најзад, да ћемо му, док још буде жив и свестан свега што чинимо с њим - ишчупати срце, уколико га уопште има!

У том дивном часу, док је изгарајући од жудње за морем, у ствари, волео васколики свет зато што му је припадао и што је знао да ће му припадати до последњег даха, није ни слутио да исеченим табанима и глежњевима, оставља иза себе, по изгаженој треву, црвенкасти траг крви. Ни очи га више нису болеле, па их није дланом штитио од прејаке светлости нити се више у заталасаном пространству, чије су се границе стално проширивале, осећао онако сам, сићушан и беспомоћан као малопре.

Али док смо тако, готово обневидели од жеге, трчања и мржње, искаљивали своју муку, нама су се стално прикључивали, као да искрсавају из земље или падају с неба - час неки сељаци са вилама, косама и дреновим штаповима - час неки планинари са окићеним капама, цепинима и смотаним ужадима; час неки слабуњави и бледолики излетници у чистим и светлим, летњим оделима. И сви су се, зачудо, затим - без обзира на то да ли су имали разлога да нам се придруже или су спазивши нас случајно, у нашој махнитој јурњави, открили неочекивану могућност да нешто особито и узбудљиво доживе - веома лако прилагођавали нашој мржњи и утапали се у нашу захукталу гомилу, која се све чешће, попут излуделог ветра, попут саме ватре, примицала оном посусталом, и, по свему судећи, већ изгубљеном човеку.

И све му је изгледало и лепше и стварније него јутрос, тако да више није ни помишљао да би ико могао или био у стању да му нанесе икакво зло.

Због те силне мржње којој смо се већ били потпуно препустили, тек нешто касније смо и опазили да упоредо с нама трче и неке жене у црнини, ситне и кошчате као шумске врानе: застајкивале су сваки час и уњкавим, отегнутим гласовима, попраћеним ретким јецајима, тужиле, богорадећи и ваљда преклињући нас за милост - што нас је још више раздраживало и подстицало да се, последњом преосталом снагом, још силовитије устремимо на оног човека, коме смо се ионако већ били толико примакли да га од нас више ни само чудо не би могло спасти.

Да би се заиста и уверио да му више ни од кога не прети никаква опасност - он се нагло зустави.

Одједном, не схватајући шта му се могло десити, угледасмо га како стоји у месту, али некако смешно пресавијен у струку и заљуљан унапред као да се неком неспретно клања или

као да га земља, пре судњег часа, вуче к себи и не да му да се усправи. Тек после неколико тренутака опазисмо га како достиже своју пуну висину.

Затим се полако окрену готово убеђен да неће угледати никог.

И тако нас је, издужен и мршав и сав у црнини, чекао као какав изгладнели гавран.

И стварно у први мах, учини му се да се у том израваном пејзажу, потонулом у љубичасту тишину поподневне јаре, ништа не помера и да је најзад остао сам. Међутим, широки простор између шуме и њега одједном оживе и он се, узетог даха, запита да ли уопште сме поверовати у приказ који је видео.

Нисмо могли поверовати да је био толико наиван или распамећен да од нас, које је читавог дана изазивао, понижавао и мучио - сад тражи икакву милост. Зашто нас је онда чекао? Чему ли се само надао?

У ствари, видео је како му се кроз високу травуљину примиче безброј људских прилика. Престизале су једна другу, падале, пузиле и поново устајале да би се одмах затим још силовитије устремиле ка њему, као да им је додир са земљом, на којој су ваљда оњушиле или лизнуле његов крвави траг, улио и нову снагу и окрепио стару мржњу тако да се он готово није могао отети утиску да у том дугом и страшном часу на њега кидише гомила разјарених паса, које више ништа неће спречити да га растргну и као уситњену крпу разнесу по тој модрој висоравни у чијим пробуђеним висинама већ може да чује хујање неког залуталог и равнодушног ветра или чак, можда, оно неумитно и незамисливо хујање времена!

Свеједно, примицали смо му се с несмањеном жестином, јер нас више ништа није могло поколебати нити зауставити!

Али није ни помишљао да бежи, јер је осећао да се од ослобођене мржње толиког света нити може нити има куда утећи!

Ипак смо се неочекивано зауставили, јер је он, одједном, из несхватљивих разлога - кренуо према нама. Гледали смо га, запрепашћени, како нам се приближава, као да не додирује земљу и како се, загледан изнад наших глава, ваљда у даљину, осмехује као да је луд или слеп. Са чела му је капао зној и сливао му се низ дуге и необријане образе тако да нам се могло учинити да плаче.

Осмехивао се сећајући се како је још у детињству, одмах после смрти оца и мајке, био уобразио да му од сваког погледа и од сваке људске руке, макар се испружила и да га помилује, прети нека непојмљива опасност, због чега је увек - кад би га обузео какав очај чији разлог није био у стању да одгонетне или попут правог сирочета осетио, међу сиромашним и огрубелим рођацима, изгубљен и сувишан - чезнуо за оним нестварним, белим врхом

Прекорнице који му се, још од оне вучје ноћи кад је бежао од људи, у таквим тренуцима указивао као једина могућност избављења, па након толико времена, зачудо, и сада, овог часа, док се корачајући у сусрет тој подивљалој људској маси очајнички напрезао да назре оне чисте и снежне обресе у празном небу и тако се, бар у мислима, уздигне изнад себе и свога страха.

Тек кад нам се сасвим приближио, ми на његовом усуканом, вретенастом лицу, са великим побелелим очима - уместо осмеха опазисмо гримасу неког неподношљивог бола.

Али сад више није био у стању да као некад, замагљених очију, дозволе ту спасоносну визију, па се с тугом и чуђењем запита како је тим људима - од којих је вођен неким чудесним нагоном још у детињству бежао више него од вукова - могао дозволити да га стигну баш данас кад му је било највише стало да им утекне?!

И као да смо се, одједном, суочили са ђаволом или вампиром - сви смо устукнули од ужаса!

Онда му се учини са се у оном малопређашњем призору који му је пекао очи нешто изменило, али није одмах могао да схвати шта би то могло бити. Тек после неколико тренутака, он опази да се читава она гомила, посустала и мокра од зноја, лагано повлачи, узмичући натрашке пред њим, као да се бојала да јој се сувише не приближи. Осмехну се још једном, зачуђен тим изненадним обртом у који је било тешко поверовати и помисли да се и у њему нешто почело да мења, јер је у дрхтавој и слаткој јези свога тела већ могао да препозна једно сасвим ново и силно осећање, које му је, уз пригушени шум сопствене крви, нагло потискивало све оно што је до тог часа постојало у њему.

Узмицали смо, у ствари, пред његовом готово нељудском мржњом која нам, зачудо, није уливала страх већ само неку непојмљиву немоћ да му се, у том часу, било чиме супротставимо.

Знао је да то у њему расте мржња према тим људима који узмичу пред њим, према тој трави која упија његову крв као росу, према оном мору на које никад неће стићи, према оним женама које је хтео да воли, према тој светлости која ће згаснути у његовим очима, према свему што постоји јер ће све постојати и без њега.

Могли смо чак поверовати да нас је био нечим и опчињено!

И тако, мрзећи васколики свет, поверова да ће можда изгорети или сићи с ума!

Једино су се још оне жене у црнини, својим јецајима и једва чујним нарицањем, можда отимале оној невидљивој и посве необјашњивој моћи што ју је тај изобличени човек изгледа већ имао над свима нама!

Али када му се из магле једног сасвим другог времена издвоји и, као јасан и непомућен призор, приближи све оно што је некад, у детињству, слушао кроз тужбалице и шале о оном необјашњивом догађају који се збио много година пре његовог рођења, можда баш у августу - усјајаном као и сада, и можда баш на овај исти дан, када је његов прадеда Јоксим, у

деведесет трећој години, отпочео свој други живот и то у тренутку када је свет, окупљен око његовог одра, на којем је испружен и непокретан већ данима лежао без свести и готово без даха што му је треперио као свећа на ветру - већ сматрао да је готов, што се, међутим, неочекивано показало као велика непромишљеност, јер је тај огромни надувени старац одједном отворио лево око и једним другим погледом, у којем није било ни сјаја, ни бола, ни наде - прешао по лицима својих укућана, рођака и комшија не показујући ничим да је било кога од њих препознао или да било шта од њих очекује све док вероватно случајно није спазио на земљаном тлу већ припремљени мртвачки сандук, грубо истесан од сирове и миришљаве јеловине, као и један бели покров, готово пожутео од кише и сунца, што га је све, без сумње, подстакло да се, противно свим законима природе, и придигне, али тако лагано као да на леђима подиже какву планину или као да са себе стреса смрт која га је већ била узјахала док, зачудо, није сасвим и устао, а затим не гледајући више никог оним отвореним оком, као вампир, споро и нечујно пришао распламсалом огњишту и, још спорије, кошчатом руком извукао из покључалог котла један комад од оног сувог и надимљеног меса што се већ по устаљеном обичају припремало за вечеру у покој његове душе и, као да не утољава глад него неком приређује пакост, прогутао га у неколико залагаја да би одмах после тога, још увек као да је потпуно сам, узео тешку секиру и стењући све време, дирљивије од болесне животиње, исекао онај сандук што је мирисао на шуму, а био дугачак више од два метра и широк колико и његова огромна рамена, што су му се одједном, чим је испустио секиру и миришљаво и бело иверје јеловине, сама од себе некако затегла у извијени лук неке претње - упућене укућанима, рођацима и комшијама, још увек увереним да је тим изненадним ускрснућем хтео да се само последњи пут нашали са њима - а у шта их је он зачас поколебао када је, сакривен иза једног лукавог осмеха што му је још више продубљивало боре на смежураном лицу, отворио и оно друго око и први пут се стварно онако огроман, космат и надуven, заударујући на мокраћу и смрт, загледао у све њих, одмеравајући их продорно и дуго, док су они, тискајући се између себе, оборених погледа узмицали - престрављени од оног што су могли да очекују, али и не слутећи да ће их он, најзад, једном тешком и простом псовком све заједно истерати из куће, коју је још у младости голим рукама сазидао, и тако их ваљда недвосмислено уверити да је умирање заиста одложио што су могли лако закључити и на основу његовог захтева да му се од оног покроба сашију кошуља и двоје гаћа које је, у свих девет година колико је живео после тога, облачио само у оним изузетним приликама када је неког од тих људи, пред чијим је запрепашћеним очима устао из мртвих - требало испратити на гробље! Мислећи сад о свему томе као о чуду које никад нико није успео да објасни - он неком тамном слутњом осети да је његовом претку Јоксиму само мржња према свим оним људима који су равнодушно ишчекивали да му утрне последњи дах - могла вратити изгубљену снагу и улили довољно ината да продужи свој већ испуштени живот. И обрадова се што је успео да проникне у ту тајну као да је већ веровао да ће и сам, попут тог старца чију је крв продужавао, у сопственој мржњи пронаћи избављење које, ето, није нашао у љубави. И стварно, одједном му се учини да лакше дише и да му из земље, кроз исечене и кржаве табане, наилази нека снага која можда чак и није била његова. И помисли да би сад поново могао утећи тим људима, ако у том циљу искористи своју мржњу пре него што се они саберу и крену на њега!

Тада се он, пред нашим запрепашћеним очима, заврте у месту као чигра и опет поче да бежи. Гледали смо га, не померајући се. Бежао је, у ствари, тако брзо да се више нисмо могли отети утиску да му у томе помаже нека невидљива и тајанствена сила - изван сваке јаве коју смо били у стању да појмимо.

И тако је сад, бежећи поново, знао да се читавом тежином свог очајања ослања на старца Јоксима, тог страшног и непознатог претка, чију је голему мржњу и нељудску снагу

већ осећао како преузима, стичући том једноставном и стварном везом - успостављеном кроз непојмљиву празнину простора и времена - чудесну наду да ће ипак успети да надвлада своју судбину!

Сам бог зна зашто смо онда опет појурили за њим. Сигурно је да то нисмо учинили из мржње. Нема те мржње која би нас више могла повући за том утваром од које нам се још увек јежила коса и ледила крв. У питању је било, дакле, нешто друго, нешто страшније и опасније. Можда је то била смрт коју, одсликану на његовом лицу, у први мах нисмо препознали, али којој више нисмо могли ни одолети - свеједно да ли смо сад прогонили ту страшну приказу да је сатremo и уништимо тиме пре него што нас надвлада или смо већ опчињени њеном магичном снагом па смо је само следили као беспомоћне сенке.

И већ се надао да ће, настави ли да дише дахом свога прадеде Јоксима, успети да оне своје избројане часове продужи можда и у девет несагледиво дугих година живота.

Наравно, сви смо се ми, како је ко знао и могао, отимали и од саме помисли да ће та утвара на крају успети да нас надвлада: неко се крстио, неко је плувао за њим, неко је певао, неко је, пак, кришом плакао, док су оне жене у црнини, заоставши сасвим, и даље, само сад из свег гласа, злослутно нарицале, можда над нама, а можда и над њим!

Чак се запита зашто уопште броји своје дане и године, зашто се не нада нечему бољем и лепшем, зашто не постави себи за циљ дубоку старост прадеде Јоксима - кад већ зна да лек и за њега сигурно постоји у свеукупној и сложеној материји природе и кад већ слуги да ће тај лек можда чак сутра неко пронаћи. Бежећи све брже, привикавао се на ту мисао и чинило му се да ће заплакати од захвалности према том непознатом малом и вероватно несрећном и усамљеном човеку који ће и њему и целом свету донети спокојство својим, можда сасвим случајним открићем.

Шумар, Јаков и ја смо, пуцајући у вис или можда чак на њега, такође покушавали да се, попут свих осталих, отнемо од свог страха и свега онога што у том часу нисмо били у стању да појмимо.

Али неочекивано га обузе страх да можда неће успети да сачува дах колико је потребно већ да ће, у подлој игри судбине, чак умрети у исти дан када тај спасоносни лек буде пронађен. И поново му се пред очима настани она иста ужасна слика распадања.

У сваком случају, више га заиста нисмо мрзели, јер наша мржња беше нагло спласнула, ваљда самим тим што смо сви већ били исувише заокупљени мишљу да су се између нас и тог човека - што је опет, онако висок и готово нестваран у уздрхталој сунчевој светлости, замицао низ пожутелу висораван - умешале неке нечисте силе и држале нас с њим у некој невидљивој и загонетној вези!

И поверова да му ипак нема спаса ако, попут свога прадеде, одмах не учини нешто изузетно, мимо разума и људске моћи, и тако самом себи у последњем часу помогне! Трчао је неколико тренутака питајући се шта би његов предак, на чију се снагу и мржњу још ослањао, сад змогао да уради и намах га обузе чудесно предосећање да би тај страшни

старац Јоксим, вероватно попут отроване животиње, неким тек пробуђеним нагоном, у живописном ливадском биљу нањушио између хиљаду трава - ону праву са спасоносним противотровом. Истог часа, учини му се да му неко повуче руку према високој стабљици прасковице чије му се латинско име а т р о п а б е л а д о н а сад учини лепше од имена било које жене. Онда не заустављајући се, у трку, стигну један њен лист сличан листу дувана, и принесе га, као какав молитвеник, испуцалим уснама, а затим загризе у њега и намах осети на исушеним непцима горки укус отровних алкалоида. Наравно, од тог широког и храпавог листа, обраслог беличастим длачицама, није очекивао никакво чудо, али је зато одједном очајнички пожелео да на тој ливади, која га је омамљивала устрепталима бојама и прејаким мирисима, пронађе све оне лековите траве којих је сад био у стању да се сети: ражену главицу, велебиљу, једић, татулу, бунику, мразовац, дигиталис, гороцвет, слачицу, медвеђе грожђе, линцуру, ђурђевак, сапуњачу, раставић, стежу, срчењак, подбел, кантарион, клеку, хајдучку траву, зечји трн, камилицу, дивизму, мајчину душицу, кађун, зељасту овлику, кокотац и боровницу. Обузет том мишљу, спустио се на колена и као животиња, која је одједном изгубила све своје нагоне и инстинкте, уплахилено почео да бауља.

Колико је та веза између нас и њега била чврста и нераскидива најбоље се показало у оном тренутку када он, неочекивано, ишчезну испред наших очију - можда исто онако необјашњиво као што се у само свитање обрео наспрам мене и Јакова - јер уместо да бар тада одахнемо па чак и запевамо од среће што смо га се најзад трсили - ми се сви скупа узмувасмо као да више нисмо могли без њега.

Бауљао је и трпао у уста, очајнички и халапљиво гутајући, све оне лековите траве које је успевао да препозна или за које је бар веровао да их препознаје, не пропуштајући ниједан презрели клас или махуну, ниједан опори, сладуњави или сочни листић, ниједан модри, ружичасти, плави, тамнозелени, жути, црвени или бели цвет, јер није знао у којем се од њих скрива тајна његовог спаса. Осећао је и муку и гађење које га је терало на повраћање. Али био је срећан због тога, јер је по укусу у устима био убеђен да тога часа у најприроднијем облику гута - кумарин и танин, сапонин и гликозид, фенолска једињења, хлорофил и органске киселине, слуз и етарска уља, арбутин, шећер и још многе непознате и још неоткривене хемијске супстанце које ће, надао се, све заједно, измешане и натопљене његовом плувачком, остварити склад и међусобну везу једног новог и чудотворног једињења које ће га сасвим излечити.

Није ни чудо што смо се тако осећали: онај човек је и сувише био уплетен у наше животе да бисмо се сад могли помирити с мишљу да смо га заувек изгубили!

Онда је легао у траву и затворио очи. Није осећао ону муку ни гађење. Био је потпуно смирен и опуштен, јер је већ веровао да је спасен и да ће живети!

Тражили смо га дуго - осврћући се око себе и лутајући погледима по чистој висоравни. Али њега нигде није било. Тек кад опазисмо како у даљини, из траве, сваки час узлећу птице као да су се нечег плашиле - ми сви скупа, без двоумљења, појурисмо на ту страну. Предводили су нас Јаков и шумар, пуцајући у трку чешће него пре - не би ли ваљда тако оном необјашњиво ишчиленом створу дојавили да га се још увек нисмо одрекли.

Помисао на оне људе што су га прогонили натера га да отвори очи: гледао је у висину, у бескрајно небо, али био је, у ствари, загладан у самог себе. Затим се упита: "Да ли сам ја спасен? Постоји ли спас?" Ипак се није померао. Лежао је и даље, сасвим спокојан и задовољан, јер је био свестан да је већ учинио све што је могао за своје спасење и да више ништа не зависи од њега!

Иако смо јурили насумице, пожуривали смо једни друге, јер нас је сунце, сабласно тонући ка шиљатим врховима планине, већ опомињало да је дан на измаку што се дало закључити и по оним малочас узнемиреним птицама, које су сад, кружећи у згуснутом јату изнад наших глава, тражиле место за ноћни починак. Значи, нисмо више имали ни тренутка за губљење, а могли смо се уздати још само у случај или пуку срећу да ћемо натрапати на оног који нам је побегао.

Онда му се поглед поново одлепи у празни простор неба и заустави се на једном белом и пробушеном облаку који му се одједном указа као онај снежни врх Прекорнице, те он радосно помисли да се, можда, ипак примакао својој Црној Гори и да ће, уколико га они разјарени пси не пронађу да свршетка дана - успети чак да се домогне и завичаја. Зато намах и одлучи да ту, склупчан и притајен у високој трави, сачека ноћ!

Док смо тако безглаво трчали, опазисмо сасвим лево од нас - као да је тог часа израсла из земље - једну усамљену кућицу наспрам чије су се жуте и од тесаних стабала изведене листре црнеле две људске прилике. По свему судећи, били су то човек и жена. Махали су нам, али некако успорено и одсутно, као да машу туђим рукама. Њихов пас, којег нисмо видели, за то време је некако сипљиво завијао!

Ипак није одолео искушењу да се усправи. Једва се одржавајући на искрвављеним отеченим табанима, лагано се окренуо око себе. Био је сигуран да ће левим оком - пошто му је десно било затворено као и прадеди Јоксиму када је устајао из мртвих - угледати оне људе како му се, исплажених језика и пожутелих зеница, нечујно примичу са пушкама, вилама, секирама, ножевима и штаповима. Зачудо, никога није видео! А кад је отворио и оно друго око - схватио је да је заиста сам.

Зашто су нам тај човек и та жена тако дуго махали као да нас некуд заувек испраћају? Зашто је онај пас онако уплашено завијао као да је у нама нањушио дах смрти? Зашто смо ми толико очајавали што нам је онај човек нестао? Јесмо ли стварно жудели за њим? Или смо се само на тај начин заваравали - покушавајући да утекнемо од самих себе? Шта се то са свима нама дешавало?!

Нешто касније, угледао је и ону људску хајку како се, сасвим лево од њега, низ окомиту падину, котрља као разбијени рој пчела. У варљивој светлости августа, учини му се да су ти људи само његови зли дуси, које је он, у очајању што не може побећи од самог себе, дозвоа у јаву не би ли, бежећи од њих и њихове мржње, стекао право да омрзне читав свет који је морао да напусти. И поверова да је измислио и онај бол у желуцу и да је све што му се десило у том пустом и усијаном дану само његов привид и нека његова тешка и непомирљива мора. И обрадова се што га та мора сад заувек оставља с тим смешним привиђењима која су у даљини ишчезавала у устрепталој светлости сунчевог заласка. Већ је

осећао како му се враћа и снага, али више није ни помишљао да бежи. Најзад је у том бескрајном свету могао да одреди и своје место, јер је био сигуран да ће живети и да ће, после свега што је минуло и потонуло у бездан прошлости, умети да живи како треба! Сад је и он знао ту тајну, јер је напакон одгонетнуо суштину постојања - да смисао свему треба тажити најпре у љубави и лепоти. Можда је због тога и пожелео да једним погледом одмах обухвати сву неизмерну ширину тог дивљег и непознатог предела у којем је, ето, успео да победи самога себе! Осврну се неколико пута, а онда, ослобођен страха од смрти и страха од људи, потрчао према једној високој и зубатој стени што се, као огромна и пробушена печурка, уздизала на сред заљуљане висоравни. Трчао је не осећајући ни умор, ни бол. Чак се није ослањао ни на свога прадеду Јоксима. Више му ничија помоћ није била потребна!

Знали смо: на сва та питања, која су нам уливала страх и беспомоћност, одговор се скривао у оном човеку што нам је онако необјашњиво, испред самих очију, ишчезнуо. Зато више и нисмо могли одустати од трагања за њим иако нам се чинило да га нећемо пронаћи!

И већ је стајао на врху те литице, задихан и срећан, док је у даљини она гомила хајкача, већ смањена и разређена, бесциљно тумарала. У изрваном простору земље и неба, учини му се да је то само сићушна и беспомоћна шачица људи. Могао је да види како се сагињу и завлаче у жбуње, и како се затим, ваљда у очајању што га нема, врте као осице заробљене у великој стакленој посуди. Изгледали су му толико јадни и изгубљени да више није могао ни да сумња у њихово постојање. Чак је осећао жељу да им довикне нешто увредљиво или да им изазивачки одмери лактом, јер је био уверен да је већ измакао свакој могућој опасности као да се малтене налази на оном белом врху Прекорнице.

У том све безнадежнијем лутању, сасвим случајно откисмо и један извор, који се, зачудо, није изливао из свог маленог, природног гротла тако да је личио на језерце, на љубичасто планинско око, загледано у неизмерну дубину усијаног неба. Али пошто смо сви били искушења од трчања и мокри од зноја, још се нико није усуђивао да пије! Сви смо се у том првом тренутку искушења само нагнули над том бистром и леденом водом да се расхладимо од њеног даха - и не слутећи да ће се у њој, као у каквом живом огледалу, одразити наша измучена, посве туђа и, од силних узбуђења и пробуђених страсти, унакажена лица. Ваљда збуњени и постиђени због тога, заборависмо малопређашњу опрезност и сви одједном, као по неком унутрашњем дослуху, шакама усталасасмо и замутисмо тај ружни и недолични приказ, који нас је, у сопственим очима, издавао. У ствари, лежећи потрбушке један крај другог, у кругу око тог леденог котла - гасили смо, као посустале звери своју тешку жеђ!

И заиста, више се ничега није бојао. Усправан и заљуљан - као да је већ био омамљен висином са које је посматрао свет испод својих ногу - мислио је : "Ипак, они људи више не постоје, јер сам успео да им заувек побегнем!"

Лежали смо затим неколико тренутака у трави - непомични и ваљда омамљени благотворним и готово чудесним дејством те живе и хладне воде која нам је враћала ономоћалу снагу и будила у нама чак и ону потиснуту благост и већ одавно изгубљено спокојство тако да смо неочекивано добијали жељу да се најзад манемо оног уклетог створа и, ако је то више уопште било могуће, сасвим заборавимо на њега.

Из те једноставне и необориве чињенице да им је, упркос свему, побегао, могао је сад да закључи да је био и бржи и издржљивији од свих њих заједно, а то му је у тек пробуђеној

свести био више него довољан доказ да је потпуно здрав и да је, према томе, у његову историју болести само нечијом грубом омашком - била уписана туђа дијагноза. У то је сад био сасвим сигуран као што је био сигуран да би се због оне три латинске речи - које се чак нису ни односиле на њега - безусловно и убио да, пуким случајем, у оним људима самом својом појавом није изазвао неки очајнички нагон да га стигну и можда докрајче, чиме су га само присилили да прође кроз сва могућа искушења, кроз онај тешки сан, кроз ону тајанствену шуму, кроз тамни вилајет у самом себи, док најзад, тако прочишћен, није успео да појми и осети суштину и смисао живљења а самим тим, и да открије у тмнини у којој се већ губио - и прави пут до свог избављења, до те неслућене висине - недоступне чак и њиховим погледима. Мислећи сад о свему томе, он одједном осети према тим сићушним и смешним људским створењима неку топлу и неизмерну захвалност какву им је заиста дуговао. Али у исти мах, због њихових успаничених покушаја да га сад пронађу, почињао је и да их сажаљева, што је, несумњиво, био само прави израз његове надмоћности у том часу, надмоћности према свему ономе од чега се некад плашио и према свакоме од кога је икад бежао!

После дугог ћутања - неко рече: "А шта, ако онај човек уопште и не постоји?" У том неочекиваном питању, које нам се у први мах могло учинити и бесмисленим, било је нечег толико застрашујућег и опасног, што је превазилазило могућности нашег поимања. Ваљда смо зато сви у глас и заграјали на тог малуомника који је одједном ето поверовао да је читавог дана прогонио неку сенку или сан или слутњу. Али он се на то само насмеја. "Ако сте ви јурили нешто друго, каквог живог људског створа - објасните ми онда шта се то с њим, у међувремену, десило? Како је на овој чистој равници - нестао испред наших очију? Је ли се претворио у птицу или кртицу? Да није можда узјахао облак или пропао у земљу? Да га није појела нека пчелица? Или је неким чудом постао невидљив?" Ми смо сви опет ћутали. Зар смо ишта на то и могли одговорити? Све нам је одједном изгледало као тајна: и тај човек у чије постојање више нисмо били сигурни и тај наш очајнички нагон према њему који нас је на крају довео дотле да чак више нисмо били у стању ни сами себе да препознамо!

У ствари, био је сигуран да већ стоји на оном високом и белом врху Прекорнице пема којем је, уплашен од људи, бежао још оне пусте ноћи свога детињства и да најзад, одатле, као да стоји на крову света, може једним јединим погледом да обухвати читав свој живот и у њему све оно што је било и што ће тек бити, јер се у том часу све оно што је могло имати било какве везе с њим вртело у једном затвореном кругу у чијем је средишту, попут тек утихлог звона, притајено брујало његово срце, тако да није био нимало зачуђен што му пред очима у исти мах промичу: шиљати и модри обриси планина; усвијане и претрпане плаже; усамљени бродови на пучини; језера која се пропињу и расту; успаване реке изнад којих споро прелећу птице; избледеле шуме које јецају у неку сиву и ветровиту зору; све оне већ одавно заборављене зоре; сви они далеки и непознати градови; сви они предели које је намеравао да упозна; сва она забита месташца Црне Горе која је сузама, патњом и крвљу урезао у своје срце као у земљописну карту, а међу њима нарочито - Бријестово, срасло за потамнели камен из чијег се стаменог ткива одувек очајнички отимају смокве, пелин и кошћеле; прашњава Горица и Ждребаоник; хладна и притајена Зета, у чијим је тамнозеленим недрима сад могао да ухвати одраз оног свог неповратно ишчезлог лика; Загарач, изгубљен у тишини, прецветалим драчама и дивљем шипку; усмрдели вирови Сушице крај којих је, заглушен жабљим крекетањем, чувао краве; чисто море крај Петровца и Будве где је понекад чак био и срећан; а затим и све оне собице на београдским таванима у којима је годинама гладовао гутајући хемијске формуле и маштајући о неком лепшем животу; и најзад, онај самачки станчић у Бирчаниновој улици, затамњен и претворен у лабораторију, загађену хемикалијама, где је коначно и изгубио душу да би је ипак, после свега, сад поново дозвоао у том неизмерљивом часу трајања, кад више не осећа разлику

између сећања и слутње, јер му се сва времена попут згуснутог снопа светлости, одједном преламају у свести - због чега ваљда и може у огромној, збијеној људској маси што се необјашњиво створила пред њим да непогрешно препозна оца и мајку, прадеду Јоксима и неке још даље претке, остале рођаке, бивше пријатеље, другове из младости, случајне пролазнике, сапутнике из оног воза, своје садашње хајкаче, све оне који су га икад нечим задужили или му било чиме наудили, све оне којима је помогао или им нанео неко зло, све жене с којима је већ био или ће тек бити у некој вези, а да у исти мах - препознавши их све заједно - и оне живе и оне мртве - није био ни уплашен ни зачуђен што види све тако окупљене и загледане у висину, према њему, јер је знао да су сви они дошли само зато да га испрате у онај нови, једини, прави живот чију је тајну најзад открио на том белом врху Прекорнице, испод самог неба - посве сличног циркусској шатри, успламтелој шаренилом љубичастих, црвених, жутих, сребрнастих боја у чијем струјању и ковитлацу, он, зачудо, може једним свевидећим погледом да разазна чак и непостојеће боје кисеоника, азота, угљендиоксида, амонијака и хелијума као што и свечујним ухом, сраслим за врело тло, може у том истом часу да разговетно ухвати како негде у дубини, попут трудне жене, мукло и тајанствено дише земља, што га је све само још више уверило да је најзад успео да одједном удахне сву скривену лепоту света за којом је одувек чезнуо, те је чак долазио у искушење да све то што види, чује, осећа и слуги лизне језиком или бар додирне руком, али је стрепео да то учини, јер је знао да би се та урамљена слика у којој је с непојмљивим складом пулсирао кошмарни приказ свега постојећег - осула као да је од прашине ако је он не би својим хипнотичким погледом одржавао у стању неке чудесне кохензије, те се зато није ни усудио да више одвоји очи од ње или направи било какав покрет, иако је у том часу, због свега што му се већ дешавало и због свега што га је тек чекало, осећао неодољиву потребу да запева и тако читавом свету објави колико је срећан што се најзад отео својој судбини!

Одједном, до нас допре страхан лелек. Неколико тренутака нисмо били у стању ни да се померимо - прожети језом и чуђењем. У први мах нам се учини да је то самртнички ропач неке животиње или какав нељудски ехо из другог времена и неке друге јаве. Можда бисмо у то сасвим и поверовали да у том гласу што је нестварно подрхтавао у невидљивој светлосној прашини није било нечег толико болног и очајничког што једино могло припадати - људском створу. Тако смо, најзад, знали да је тај лелек стваран, а самим тим и онај човек кога тражимо - ипак постоји. Да ли због тога или, можда, зато што су ионако већ сви били поколебани, постиђени, а можда чак и уплашени оним што су, неочекивано, открили у себи - сви они људи што су нам се у току дана придружили у гоњењу - почеше нечујно и без иједног геста, својственог растајању, да се разилазе по широкој висоравни. И мени и Јакову се у том часу учинише и сићушни и туђи и некако опустошени као да су били изгубили нешто што се више не може ни наћи ни прежалити! Онај лелек се тада неочекивано угаси. Али Јаков и ја смо већ били тачно проценили место одакле је долазио: била је то једна усамљена стена, висока можда свега неколико метара. Док смо трчали према њој - мењала је облик као да је била састављена од магле: час нам је личила на печурку, час нас је подсећала на пробушени коњски зуб - ваљда зато што је при врху била широка и заравњена, а према земљи се нагло сужавала у стуб чију је кичму представљала једна танка и вертикална шупљина.

Певао је, али зачуђен што не може да препозна сопствени глас. Онда са ужасом схвати да то, у ствари, кроз његова уста - устима пуним земље - лелече из своје тмине прадеда Јоксим, злослутно оглашавајући да га коначна смрт тек сада стиже, с последњим потомком коме, ето, више нема спаса! "Али ја сам спасен", помисли он, "ја сам заиста побегао!" И обузет мишљу да што пре устане, једва се покрену. Међутим, од тог једног јединог покрета она чудесна слика васколиког света коју је дотле гледао - нагло се просу као да је била од прашине тако да све оно што се налазило доле бешумно суну у висину, а све оно одозго му се одједном сручи у широм отворене и запрепашћене очи.

И стварно, пронашли смо га на тој стени. Испружен наузнак, лежао је у трави, потпуно го. Боже, какав је то приказ био! У први мах смо помислили да тај огромни човек, широких рамена и леп у својој непомићности као да је исклесан од камена - само спава. Али онда опазисмо да су му велике и широм отворене, плаве очи - неосетљиве и за блештаву светлост сунца што је залазило и за наше присуство и да му из уста, попут пијавице, отиче један свежи и тамни млаз крви. По томе смо одмах закључили да је мртав. Ипак, за сваки случај, Јаков прислони своје мало и заврнуто уво на његове космате груди. Кад се усправио знао сам да у њима ништа није чуо. Стајали смо затим изнад њега и ћутали, немоћни да било шта учинимо. У ствари, више му ништа нисмо могли. Он је тек сада за нас био неповредив и недоступан. Да ли је он то могао предвидети, и да ли се, ако је то предвидео, намерно огласио оним лелеком да га пронађемо кад издахне и тако нас недвосмислено увери да је ипак успео да утекне и нашој радозналости и нашем инату и нашој мржњи? Да ли је могуће да је у свом последњем часу био толико срећан што га је, уместо нас, стигла смрт - да се због тога чак и осмехивао? Гледајући га, све више смо у то веровали, јер на његовом издуженом, изгребаном, од жуте и масне земље упрљаном, али и прелепом лицу - нисмо могли открити никакав грч, ни најмањи трачак бола, ништа, осим тог надмоћног осмеха који нас је доводио до очајања јер нас је с неумољивом, осветничком злобом подсећао да ће нам и тај човек и све оно што је било у некој вези с њим - остати само једна велика тајна: и како се звао, и чиме се бавио, и одакле је дошао и куда се био запутио и зашто је онако сумануто бежао и због чега је умро? Чак нам се чинило да је његова смрт равна најподлијој превари. Иначе, како бисмо објаснили чињеницу да је на тој стени лежао потпуно го? Како је нестало његово црно одело? Где је сакрио кошуљу, гаће, ципеле и документа? И због чега је то учинио, ако не из разлога да уништи сваки траг и спомен о себи, како би тиме, чак и мртав, задржао одстојање и према нама и према свима онима који би га, касније, могли случајно пронаћи на тој стени пре него што му птице искључу очи и звери разнесу кости по планини. И заиста, мора му се признати, у томе је успео. Узалуд смо покушавали да откријемо било какав траг о његовом постојању. Раставили смо му стиснуте шаке, али у њима нисмо пронашли ништа. Уста су му, пак, била пуна земље и неке смрдљиве травуљине. Но, то је сад ионако било без значаја. Он је већ припадао земљи: дугачка плава коса - мешала му се са травом, а цветни полен што га је ветар доносио - лепио му се за стомак, за стегна и велики уд, мењајући му тако боју коже. Табани су му били исечени и кржави, а дугачке и изнад главе пресавијене руке личиле су му на две пребијене мотке. У уво су му већ улазили мрави. И можда бисмо за његову толику патњу осетили чак и извесно дивљење или бар саучешће што је умро сам, без игде икога свога, на тој стени где га ипак никада нико неће пронаћи, да у оном његовом осмеху није преовлађивао израз неког чудног и можда само нама упућеног - сажалења. Бар мени се тако наједном учинило. Да бих проверио тај последњи утисак, окренух се према Јакову. Он је, међутим, нечујно плакао и гледао ме кроз сузе - као да ме више и не познаје. Већ је падао и мрак: читави пејзаж, васколики свет, нагло је ишчезавао у тмини, осим те усамљене, шупље стене на којој смо нас двојица - растављени тим тајанственим, нагим човеком што се чак и мртав осмехивао - тонули у све мучније ћутање.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Бранимир Шћепановић је рођен 1937. године у Подгорици (Титограду). Живи у Београду. Објавио је збирку приповедака *Пре истине* (1961), роман *Срамно лето* (1965), који је преведен на пољски и мађарски. Приповетке су му превођене на осамнаест језика и заступљене у шеснаест антологија у нашој земљи и иностранству.

По његовим филмским сценаријима снимљено је шест дугометражних играних филмова. На фестивалима у Пули добио је две Златне арене за филмска сценарија.

Шћепановићева приповетка *Смрт господина Голуже*, са двадесет пет других приповедака из света, уврштена је у светску антологију објављену 1969. у Америци, у избору Чарлса Ангофа. Иста приповетка уврштена је почетком ове године међу шеснаест приповедака европске књижевности у антологију *Модерне европске новеле* која је објављена у познатој скандинавској издавачкој кући "Gyldendal" из Копенхагена.

За роман *Уста пуна земље* (прво, друго и треће издање у издању "Слова љубве", четврто у издању "Народне књиге") добио је Октобарску награду Београда за књижевност у 1974. години. Овај роман се већ преводи на многе језике, а већ је објављен на француском (два издања), пољском, грчком, мађарском и албанском.